

ними, а це ознаки самотності. Потреба втамувати це глибоке почуття підштовхує зовсім юних, проте самотніх людей до адиктивної поведінки.

Список використаної літератури

1. Бодалев А.А. Психология общения : энциклопедический словарь / под общ. ред. А. А. Бодалева. Москва : Изд-во «Когито-Центр», 2011. 600 с. ;
2. Корчагина С.Г. Генезис, виды и проявления одиночества. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2005. 196 с.
3. Лашук В.Г. Психологічні особливості переживання самотності в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Лашук Вікторія Григорівна. Київ, 2010. 20 с.
4. Киселева В. Подростковое одиночество // Школьный психолог. 2002. № 8. С.32
5. Кон И.С. Психология юношеского возраста. Москва, 1979. С. 254
6. Малышева С.В. Особенности чувства одиночества у подростков / Малышева С.В., Рождественская О.В. // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. 2001. №3. С. 63-68
7. Крайг Г. Психология развития : [учеб. Пособие] / Грейс Крайг, Дон Бокум ; науч. ред. пер. на рус. яз. Т. В. Прохоренко ; [пер. с англ. А. Маслова и др.]. 9. изд. Москва : Питер, 2004. 939 с.
8. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: ТЦ «Сфера», при участии «Юрайт-М», 2001.464с.
9. Миронец М.Г. Психологічні особливості переживання самотності в підлітковому віці та юнацькому віці // Наука і освіта. 2013. № 1-2. С. 66-68
10. Петрович Ж.В. Дитина в складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав [Текст]: монографія. Рівне : видавець О. Зень, 2010. 368 с.
11. Рогова Е.Е. Переживание одиночества подростками и юношами с разной социальной направленностью // Вопросы психологии. Москва, 2007. №5 С. 39-46
12. Слободчиков И.М. Современные исследования переживания одиночества / Психологическая наука и образование. 2007. №3. С. 27 – 35.
13. Улунова Г.Є. Психологічна корекція ускладненого спілкування учнів. Київ, 2006. 20 с.
14. Швалб Ю.М. Психологія самотності: консультативна робота // Психолог (Шкільний психолог). 2007. №17. С.5-7

Наталія Іванцев

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ВИНИКНЕННЯ АДИКТИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ В ОСІБ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ**

Постановка проблеми. На такому важливому онтогенетичному етапі, як рання юність, прослідковується неодноразова індикація адиктивної поведінки і збільшення її форм прояву. Поясненням цього явища, на думку багатьох дослідників, може бути як незавершений процес формування особистості та недостатній рівень її здатності мислити, так і звичайно, негативний вплив зовнішнього середовища на ще недостатньо сформовану юну особистість.

Мета статті – теоретичний аналіз проблеми дослідження основних детермінант виникнення адиктивної поведінки в оіб раннього юнацького віку.

Виклад основного матеріалу. Внутрішні складові адиктивної поведінки притаманні абиякому індивіду, котрий має намір відійти від реальної дійсності, змінюючи власний психічний стан. Проблема адикції виникає при умові, коли прагнення відійти від реальної дійсності стає домінантним у індивідуальній свідомості. Перетворюючись в основну концепцію та втручаючись у життєвий простір індивіда, цей намір призводить до появи залежностей, які допомагають здійснити цей відрив [15].

Адиктивна поведінка містить досить велику кількість видів, в основі розрізнення яких, лежить саме об'єкт адикції [1]. Усі види залежної (адитивної) поведінки вирізняються як своїми специфічними особливостями, так і своїми специфічними прояви. Крім того, за своїми наслідками вони неідентичні, проте для них всіх характерний стандартний процес розвитку і закріплення [14].

Формами залежної поведінки вважаються: гемблінг, хімічна залежність, релігійна поведінка з наявними деструкціями, порушення харчової поведінки, сексуальні залежності тощо [7]. Проте нові форми залежної поведінки виникають в результаті зміни життя людей. Зокрема, на сьогодні в полі зору дослідників з проблеми адикції перебувають сучасні її форми: інтернет-залежність, смартфон-адикція, шопінг-адикція [10].

В основі адиктивної поведінки лежить патологічний розвиток окремих біологічних і соціальних потреб, формування яких, розпочинається саме в підлітковому та ранньому юнацькому віці, набуваючи надалі досить стійкого

характеру. Причини адиктивної поведінки у даній категорії осіб характеризуються складністю та наявністю декількох аспектів, проте ні одна з означених причин (від економічних і соціальних до психофізіологічних) не є обов'язковою, і в якості провідної у виникненні негативних тенденцій у поведінці не виступає [2].

Щодо визначення детермінант адиктивної поведінки, то до виокремлення виступають ряд факторів, а саме: незайнятість, емансипація, стрес, відсутність пізнавальних інтересів, стресові ситуації, інформаційна обтяжуваність [13]; індивідуально-типологічні властивості особистості (зовнішній прояв зверхності, скритий комплекс неповноцінності, дійсна або уявна занижена самооцінка, понижена ефективність боротьби з негараздами буденного життя, тенденція сторонитися відповідальності у ході прийняття рішень або ж проблемних розв'язок, стереотипність мислення, залежність (перебування під чияюсь владою), тривожність, невпевненість тощо) [18]; небажана статусна позиція у соціальній групі та неблагополучне молодіжне середовище, низький рівень духовності, уникнення фрустрації та сильних афектів [4]; сімейні негаразди, відсутність контролю за дітьми зі сторони дорослих, недостатність або відсутність позитивного емоційного контакту з батьками, негативні стосунки між членами родини, гіпоопіка та потураюча гіперпротекція [3].

Відповідно до стверджень В. Малигіна, В. Ковальова адиктивна поведінка у підлітковому і ранньому юнацькому віці характеризується винятковістю у плані ситуативно-особистісних поведінкових реакцій. Останні розглядаються авторами як спроба відшукування власного універсально-ідентичного, проте необ'єктивного й обмеженого прийому виживання – відступу від життєвих дилем. Це означає, що природно-властиві адаптаційні потенції адикта зруйновані саме на психофізіологічному рівні [4].

Прикметним для порушень такого рівня може бути поява відчуття занепокоєння, роздратування, невдоволення, одним словом - психологічного дискомфорту. Особи, яким властива тенденція до такого психологічного стану тривожності і пригніченості, обирають адикцію. Саме у такий спосіб і таким

чином виявляється їх прагнення відновити психологічний комфорт, штучно змінюючи свій психічний стан з метою породження суб'єктивно задовільних для себе емоцій. У даному контексті має місце один немаловажний момент. Описаний спосіб протиборства із реальною дійсністю фіксується в поведінкових проявах, формуючись у сталу життєву політику узгодженості дій з реальністю [12].

Окрім того, такі змістовні, але на жаль деформовані, властивості людини як бідність духовного світу, відсутність сенсу життя, низький рівень моральних й інтелектуальних потреб, неспроможність прийняти зобов'язання щодо особистого життєздійснення, сприяють збереженню адикції. І, як зазначає у своїх науковому доробку С. Даулінг, адиктивів переслідує постійна боротьба із почуттями безнадійності, стиду, провини, каяття та відчуттям нікчемності і доріканням [17].

Окрім означених особистісних властивостей, на процес появи адиктивної поведінки неабияке значення має оточення. Відповідно, найбільш схильними до ризику появи адитивної фіксації та її зростання, саме особи, котрі не спроможні переносити дискомфортність свого повсякденного життя, його насиченість негативними подіями, зокрема при виникненні непередбачуваних психотравмуючих ситуацій (втрата, різка зміна, знеціненість, ізоляція, розвал сім'ї тощо [8].

Сім'ї, де панує ворожнеча і жорстокість, є тим самим сприятливим середовищем, де, на фоні уже сформованої високої тривожності, активізується адиктивний спосіб взаємодії. Уже давно відомим є той факт, що батьки для дитини це еталон для наслідування, тому поведінка дорослих часто засвоюється дитиною ще з малечку. І якщо, ззовні благополучна сім'я, характеризується нестерпними взаєминами із середини, то саме втеча від репресивної реальності є порятунком для більшості осіб підліткового і раннього юнацького віку [9].

Апелюючи до досліджень з цього приводу, можна визначити імперативні фактори схильності до адиктивної взаємодії із реальною дійсністю у ранньому

юнацькому віці. Цими факторами виступають: відчуття відчуженості, домінування негативних емоцій, емоційна чутливість, незрілість у керуванні емоціями, викривлена позиція стосовно дійсності [16].

Продовжуючи тему сім'ї та її виховних впливів на підростаюче покоління, неможливо не звернути увагу на такі, досить поширені в умовах сучасності, типи неправильного виховання як гіпоопіка та потураюча гіперпротекція, які спричинюють появу негативних тенденцій у поведінці юних осіб. Зокрема, зі сторони гіпоопіки – як бездоглядність та жорстоке поводження, відповідно, зі сторони потураючої гіперпротекції – як низький рівень здатності самостійно, без допомоги дорослого оточення, долати життєві перешкоди [6].

Теперішнє розуміння адиктивної поведінки у площині наукових розвідок окреслюється як один із видів деструктивної поведінки на основі глибокого почуття самотності. Вираженням такого виду деструктивної поведінки є палке бажання до відходу від реальної дійсності через модифікацію свого психічного стану. Ця модифікація відбувається на основі вживання деяких речовин або ж невпинної підвищеної зосередженості на певних предметах чи конкретних діях, супроводжуючись формуванням особливих, сильно виражених емоцій. Беручи до уваги характеристики такого вікового періоду, як підлітковий та ранній юнацький вік, то не викликає подиву той факт, що у такому віці юні особи виявляються безпорадними перед своїми потягами (прагненнями), не маючи сили протистояти адикції [4].

Результатом теоретичного аналізу проблеми умов розвитку адиктивної поведінки дозволяють виокремити саме об'єктивні передумови, що спричиняють її розвиток. До них належать: дефіцит уваги зі сторони близького оточення (батьків, рідних); відсутність або ж недостатність емоційних контактів з близькими людьми; психологічний дискомфорт в близькому оточенні, застосування батьками неправильних форм виховання (зокрема гіпоопіка, потураюча гіперпротекція); жорстокі покарання, фізичне насилля з боку батьків; відокремлення (відгородження) батьків через надмірну зайнятість або конфліктність між подружжям; егоїстичне виховання; недостатня задіяність юної

особи у мережі соціальних зв'язків, нереалізованість у групі ровесників (або ж відсутність належності до такої групи); нехтування основних (базових) потреб; залежність від гаджетів, комп'ютера; вживання різних речовин як спосіб відійти від нестерпної дійсності [5].

Висновки. Таким чином, відсутність навичок переживання близькості у взаєминах, спричинює появу такого типу поведінки, який унеможливорює процес створення, а в подальшому, підтримки тривалих близьких взаємин. Все означене призводить до розвитку почуття самотності. Ранній досвід деривації, відсутність піклування зі сторони батьків, емоційна холодність у дитячо-батьківських стосунках перешкоджає формуванню зрілих способів психологічного захисту, сприяючи формуванню адиктивної поведінки. Остання, в свою чергу, стає засобом послаблення негативних почуттів, відновлення психологічного комфорту, заміщує психологічне піклування, скорочує впливовість стресу, пов'язаного із переживанням самотності [4].

Проте є шляхи уникнення появи почуття самотності та відповідно, і адиктивної поведінки як результату виникнення цього почуття. Зокрема, про наявність зрілих способів захисту від адиктивної поведінки згадується у різних наукових джерелах. Ці способи захисту виражаються у прищепленні юним особам навичок оптимістичного мислення, віри у майбутнє, психологічну гнучкість, переважанні позитивних емоцій, турботі про майбутнє, почуття гумору, вміння спілкуватися з людьми. На переконання дослідників, можливість стати адиктом достатньо невелика у осіб саме із світосприйманням, яке перейняте бадьорістю і життєрадістю та твердою вірою у краще майбутнє [11].

Список використаної літератури

1. Акажанова А.Т. Девиантология : учеб. пособие. Алматы : Нур-пресс, 2008. 114 с.
2. Бочаріна Н.О. Особливості прояву адиктивної поведінки у юнацькому віці // Молодий вчений. 2017. №5. С.196-199
3. Вікторія Свідовська. Адиктивна поведінка як проблема наукового дослідження // Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2020. Випуск 6. С. 108–114
4. Железнякова Ю. В. Адиктивна поведінка як наслідок суб'єктивного почуття самотності молодших підлітків // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2017. №1. С.75-88
5. Железнякова Ю.В. Результати теоретичного аналізу проблеми умов розвитку адиктивної поведінки // Практична психологія XXI ст.: проблеми та перспективи: збірник статей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції. Горлівка-Алчевськ: Центр

- планування кар'єри. 2013. С.46-49
- 6.Гоголева А.В. Аддиктивное поведение и его профилактика. Москва: МПСИ, Воронеж: НПО МОДЭК, 2002. 240 с. Кулаков С.А. Диагностика и психотерапия аддиктивного поведения у подростков. Москва: Фолиум, 1996. 70 с.
- 7.Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения). Москва : Академия, 2004. 288 с.
- 8.Золотова Г.Д. Сучасні філософські погляди на проблему профілактики адитивної поведінки // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2012. №4. С.62-69
- 9.Михайлишин У.Б., Шмідзен І. Ю. Теоретичний аналіз проблеми впливу конформізму на виникнення адитивної поведінки молоді // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2019. №1. С.143-149
- 10.Комлев Ю.Ю. Интегративная криминология: девиантологический очерк : учеб. пособие / Ю. Ю. Комлев. Казань : КЮИ МВД России, 2016. 245 с.
- 11.Котляров А. В. Звільнення від залежностей або школа успішного вибору. Москва, 2005. 448с.
- 12.Крамченкова В.О. Особливості поведінки старшокласників-курців в емоційно напружених ситуаціях // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип.2 (12). С.106-112
- 13.Пихтіна Н.П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 1999. 20 с.
- 14.Попов Ю.В., Бруг А.В. Аддиктивное суицидальное поведение подростков. Обзорение психиатрии и медицинской психологии. 2005. № 2. С. 3–6.
- 15.Профилактика аддиктивного поведения : учеб. пособие / [В. Г. Белов, Г. Григорьев, В. А. Кулганов, Ю. А. Парфенов]. СПб. : Православная инициатива, 2013. 260 с.
- 16.Психология и лечение зависимого поведения / Под ред. С. Даулинга. Москва: Независимая фирма «Класс», 2000. 240 с.
- 17.Старшенбаум Г.В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей (Клиническая психология). Москва: Когито-Центр, 2006. 367 с.
- 18.Шабаліна В. Адиктивна поведінка в підлітковому і юнацькому віці // Психологія підлітка. Мінськ. 2003. 84с.

Оксана Кікінежді, Руслана Чіп
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СУБ'ЄКТНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАЛЬНІСТЬ

Постановка проблеми. В умовах модернізації сучасної школи становлення та розвиток гармонійної особистості, здатної до самовизначення і